

Dunja Rihtman-Auguštin

ETNOLOGIJA NAŠE SVAKODNEVICE

Školska knjiga, Zagreb 1988, 229 str.

Djelo, koje je »rezultat istraživačkog rada autorice u okviru dugoročne znanstvene orijentacije Zavoda za istraživanje folkloru, Zagreb«, ima dva dijela — uz predgovor i pogovor.

U **predgovoru** autorica kritikom kulturno-historijske etnologije naznačava dimenzije etnološkog istraživanja sadašnjosti prihvaćanjem historijskog pristupa. Etnologija nije izgubila svoj predmet (narod), ali ga je potrebno izučavati uvažavajući socijalnu slojevitost i promatrati šire od tradicionalne opozicije selo-grad. Narod i narodnu kulturu treba shvatiti kao kulturu svakodnevice koja se formira unutar različitih komunikacijskih procesa.

Prvi dio **Etnologija i sadašnjost** bavi se teorijskim pretpostavkama istraživanja sadašnjosti. Polazi od kritike kulturnohistorijske etnologije koja je narod shvaćala statično i idealizirano te ga gotovo »laboratorijski« izučavala. Autentična tradicijska kultura podloga je istraživanju sadašnjosti, ali je potreban komunikacijski odnos tradicije i suvremenosti. Društvo je suviše kompleksno za jednodimenzionalno istraživanje. Nova dimenzija, konflikt, bilo na razini grupe ili konflikt s društvenim normama i vrednotama koje prodiru u grupu, omogućuje bolje sagledavanje društvenih i kulturnih procesa koji integriraju ponašanje (manifestno) i odnose na implicitnoj razini (latentno).

Autorica se, dakle, kritički suočava s dosadašnjom etnologijom i predlaže **dinamički** pristup, odnosno istraživanje kulture i kulturnih sim-

bola koji su podložni promjenama i rezultat su komunikacijskih procesa, u manjim (primarnim) grupama, u prošlosti ili sadašnjosti, a karakteristika im je usmenost. Manje grupe i njihove »idiokulture« u interakciji su s globalnim društvenim i kulturnim tokovima, i stoga moraju imati svoje mjesto i svoje značenje u vremenu velikih društvenih sistema.

Autorica također analizira Gramscievu teoriju o dvije kulture, seljačkoj i gospodskoj, i uspoređuje je sa hipotezom A. Radića u domaćoj etnološkoj tradiciji koji je naznačio postojanje dviju kultura. Kulturno-historijska etnologija »iskrivljeno« tumači ovu hipotezu izučavajući separatno kulturu podređenih i nadređenih slojeva, seljačku i gospodsku kulturu. Rezultat takvog shvaćanja su deformacije u interpretaciji izvorne narodne kulture.

Analizirajući komunikacijski aspekt narodne kulture, autorica otklanja »neku vrstu zabune« oko upotrebe pojmova narod i narodna kultura. Narod kao etnološki pojam je povijesna kategorija i potrebno ju je povijesno i društveno odrediti. Objašnjavajući sintagmu, narodna kultura predstavlja teoriju o civilizacijskom procesu Norberta Eliasa. Eliasova teorija poznaje stvarnost, vanjsku i unutrašnju, a istovremeno ne zanemaruje pojedinca. Naši civilizacijski procesi, kako kaže autorica, iako baš ne ugodni za proživljavanje (»Agrokomerci«, nacionalizmi . . .), izazov su etnološkom istraživanju.

Drugi dio **Nova paradigma i novi predmet?** operacionalizira novu paradigmu baveći se istraživanjem grada i usmenom komunikacijom njegovih stanovnika s posebnim akcentom na novinske osmrtnice kao specifičan i dosada neistraženi vid komuniciranja.

Interpretira suvremene običaje i proslave (slavljenje krstitki, rođendana, svadbe; nedjeljne šetnje i izlete) koji su se zadržali u naseljima koja žive po seljačkom obrascu kao i u urbanim naseljima Zagreba. Zanima je i simbolička funkcija hrane (mlinčići kao simbol kulturne asimilacije doseljenika) te novokomponirane glazbe koja se preferira u prigradskim naseljima.

Nadalje, bavi se životom stanovnika novozagrebačkih četvrti. Povrtnjake ispred zgrada, stazice preko travnjaka, okupljanje u parkovima... autorica naziva alternativnom urbanizacijom. Posrijedi nije dakle, primitivizam i nekultura, kako to najčešće »okrstimo«, već adaptacija planiranoga i prilagođavanje ljudskim potrebama. Takav vid usmene komunikacije ima svrhu zbližavanja i upoznavanja susjedstva u »spavaonicama«. Ulogu zbližavanja preuzela su i djeca (dječje Poklade, Djed Mraz).

U slijedećem poglavlju, analizirajući kategorije narodne nošnje i mode, pokazuje da sintagma narodna nošnja ograničava istraživanje odijevanja na prošlost i seljačko odijevanje.

Najopširnije zastupljena, analiza novinskih osmrtnica polazi od shvaćanja smrti kao sastavnog dijela života. Uzorak za analizu preuzet je iz dva lista, beogradske »Politike« i zagrebačkog »Večernjeg lista«. Analizirano je 85 osmrtnica (obavijesti o smrti, zahvale, sjećanja) tijekom jednog tjedna u dvije godine (1973, 1976. i 1977.). Smrt dakle, nije tabu-tema, iako je interesantno karakteristično nespominjanje bolesti koja se opisuje kao kratka, duga, teška ili okrutna, te zamjena glagola umrijeti upotrebom eufemizama kao blago preminuo(la) u Gospodinu, napustio(la) nas, preminuo(la)...

Osmrtnice govore o pokojnikovom položaju u obitelji i društvu kao i o ožalošćenim davaocima osmrtnica i njihovom vrlo šarolikom rodbinskom nazivlju. Vrlo često razabire se i vjerska pripadnost pokojnika kao i društvena i regionalna pripadnost (narочito su prepoznatljive osmrtnice crnogorskih obitelji).

Autorica konstatira i dva stila u pisanju osmrtnica. To su tradicionalne tužbalice koje prevladavaju u »Politici« i sentimentalni srednjoevropski stil u »Večernjem listu«.

Pregled novinskih osmrtnica iz inozemstva, koji nije reprezentativan, pokazuje tri stila: sažeti anglosaksonski, opširniji i informativniji srednjoevropski, te službeni sovjetski koji komemorira samo zaslužne građane.

Paralela s osmrtnicama iz inozemstva pokazala je da one nisu specifičnost »balkanskog primitivizma«.

U pretposljednem poglavlju autorica se bavi aspektima štednje koja se pokazuje kao tradicionalna i regionalna specifičnost (škrti Makedonci i Dalmatinci). Prema podacima Zavoda za tržišna istraživanja u banke najviše ulažu Slovenci i Makedonci, a najmanje Crnogorci i stanovništvo Kosova. Razlog štednje najčešće su izvanredne potrebe i bolest.

Analiza patrijarhalizma pokazuje da se danas iza muške dominacije najčešće nalazi skriveni autoritet žene. Međutim, u javnom životu, iako pred zakonom izjednačena s muškarcem, žena je još uvijek zapostavljena. Ovu tezu argumentiraju podaci o zaradama žena, bolovanjima radi djece, te ulazak žene u pojedine visoko kvalificirane grupe.

U pogovoru autorica, prenoseći novinarski obrazac »tema je sve« i smatrajući etnološko istraživanje kontinuitetom, navodi dva nova predloška: korzo koji se ne vraća na zagrebačke ulice kao interakciju i među-

sobno oblikovanje čovjeka i prostora, te proslavu 8. marta koja je postala tradicionalna veselica osuđena i prezrena od strane feministkinja i viših društvenih slojeva.

Što reći na kraju? Možemo biti sitničavi i postaviti pitanje nije li se autorica odviše sentimentalno unijela u analiziranje svakodnevice negirajući primitivizam i nekulturu. Sasvim je sigurno da svako ljudsko ponašanje koje odstupa od propisanog (ili planiranog) ne možemo nazvati primitivizmom, ali i alternativa kulturi trebala bi se rukovoditi nekim kriterijima, estetskim ili etičkim, a ne prvenstveno kriterijem zadovoljavanja potrebe.

Drugo pitanje, koje i autorica spominje, je pitanje objektivnosti. Da li bi »parcijalno« zahvaćanje stvarnosti naše svakodneve »izdržalo« jedan jači test objektivnosti? Kao što već rekoh, nemojmo biti sitničavi u ocjenjivanju nadasve neobične studije i zadovoljimo se pretpostavkom same autorice da bi analiziranje na većem i reprezentativnijem uzorku pokazalo gotovo iste ili slične rezultate.

Dunja Rihtman-Auguštin nagovijestila je nove teme za svoje kontinuirano istraživanje suvremenosti. Stoga se možemo nadati i očekivati nastavak iskrene i zanimljive studije naše svakodnevice.

Silvana Nikolić

Danilo Z. Marković

SOCIJALNA EKOLOGIJA

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1986, str. 213

Kao što je poznato, o ekološkim problemima se do sada uglavnom pisalo i govorilo sa stajališta prirodnih znanosti. Međutim, u najnovije vrijeme se pokazalo da je problematika ekologije daleko složenija i da ona uključuje i čovjeka s njegovim radom i društvenom organizacijom. Autor je, spoznajući značenje i ulogu socijalnog faktora u svim ekološkim problemima, prišao izradi socijalne ekologije koja sve te složene probleme analizira sa stajališta socijalnih interakcija i sociologije kao znanosti o najopćenitijim zakonima kretanja društva.

Knjiga je podijeljena u šest cjelovitih poglavlja.

U prvom se poglavlju prikazuje nastanak i predmet socijalne ekologije i složene relacije ekologije prema društvenim znanostima, posebno prema sociologiji, ekonomici i socijalnoj politici. Uzimajući u obzir predmet, zadatke kao i moguće interakcije s drugim znanstvenim disciplinama, autor je socijalnu ekologiju definirao kao »posebnu sociološku nauku koja za predmet svoga proučavanja ima specifične veze koje postoje između čoveka i njegove životne sredine, istražujući (u kontekstu opšte konceptualizacije univerzuma ujedinjenog sa specifičnim uslovima života) uticaj životne sredine, kao ukupnosti prirodnih i društvenih činilaca, na čoveka, kao i uticaj čoveka na njegovu životnu sredinu sa stanovišta njenog očuvanja kao okvira čovekovog života, kao prirodno-društvenog bića« (str. 28—29). Kao što se vidi iz